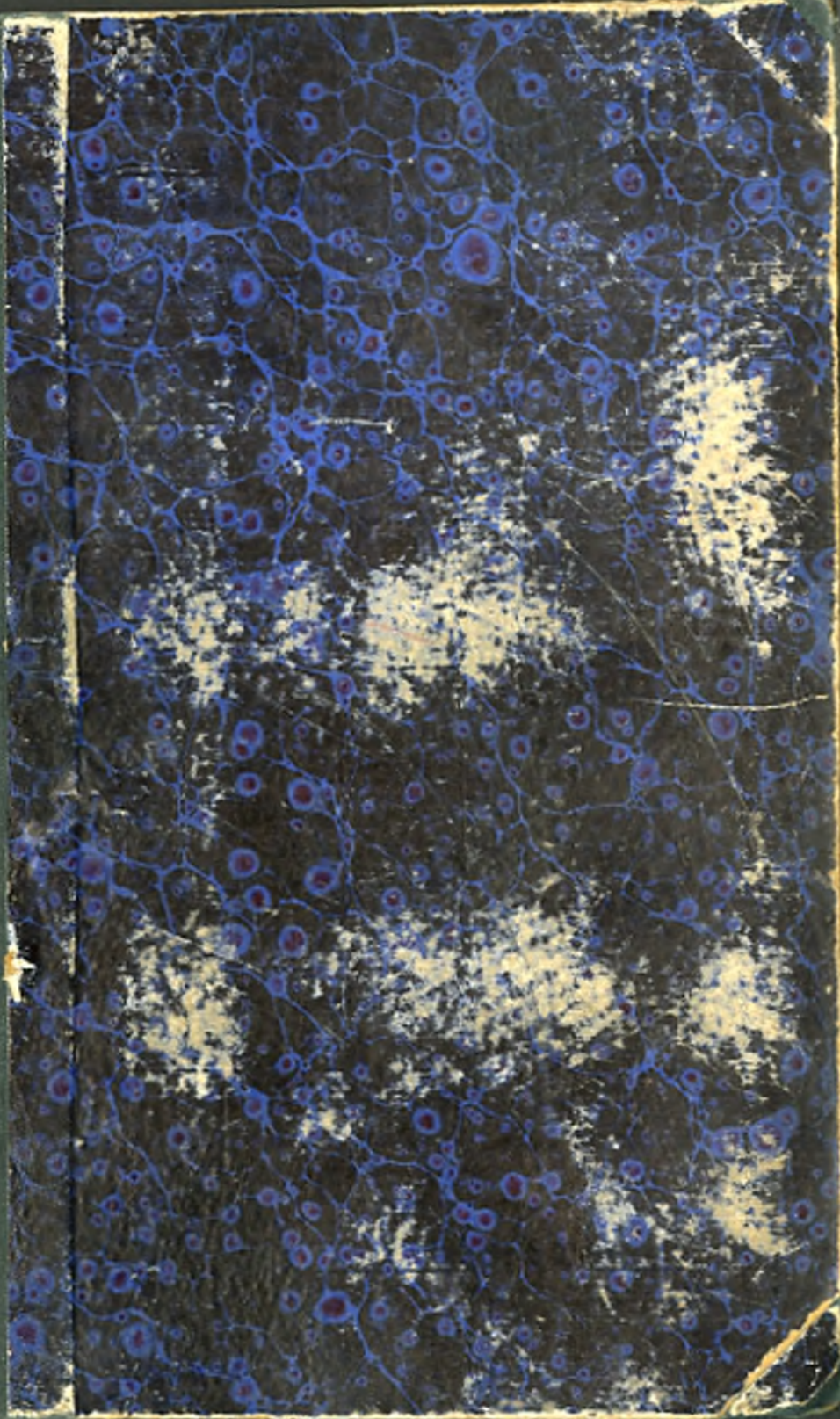

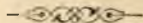
Politikai
röpiratok.

80.

80
604

EMLEKIRAT.

BEVEZETÉSÜL

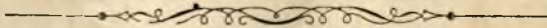
Hevesvármegye 1849-ki Aug. 16-án megszakadt,
s 1860-iki deczember 12-én újra megkezdett

ALKOTMÁNYOS

JEGYZÖKÖNYVÉBE.

Zalai Józsefől.

5.

EGERBEN,

NYOMATOTT AZ ÉRSEK-LYCEUMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1861.

615FD-00767072

DE BALLACI GÉZA.

I.

A nemesség követeiből állott utolsó rendi országgyűlés 1848-ban megszüntetvén az urbért s behozván a közös teherviselést és népképviselést, a magyar alkotmányt demokratikus alapra fektette. Magyarországnak, jogilag és törvényekben mindig létezett, de a mohácsi vésznap óta teljes és dicső valósággá soha nem válhatott függetlenségét a felelős magyar miniszteriumban visszaállította, mi mellett azonban nem csak az autonomián nyugvó megye-rendszert továbbá is fentartá, hanem annak elveit még a királyi s más nagyobb városokra is kiterjesztette. S mindezen intézményeket egyrészt a szabad sajtóval, másrészt pedig a nemzetőrséggel körülbástyázta. Ennek folytán gr. Batthiány Lajos elnöklése alatt meg is alakult az első független felelős magyar miniszterium.

E királyilag szentesített törvények értelmében, a nép örömrivalgásai közt megválasztott képviselőkből, a nemzetgyűlés, törvényes helyén, Pesten, hová a Magyarországgal egyesült Erdély is elküldé követeit, még azon évben megalkult; de fájdalom, ahelyett, hogy törvényhozói tisztét nyugalommal folytathatta volna, minden gondját a hon védelmére szükséges hadsereg megalkotására s a haza fölött tornyosult vészfollegék elosztatására kellett fordítania.

Magyarországnak bécsi ellenségei, kik e hon virágzását s emelkedését nem szivelhetik, lázítókká lettek, s felbőszíték a magyar ellen nemcsak Horvátországot, hol az 1848-ki törvények ki sem hirdették, hanem szerb és oláh testvéreinket is, s midőn eljött a kitűzött idő, császári seregek törtek az

országba a haza minden határain. Az országgyűlés és kormány valamint már előbb mindent megkísérlett a béke fenntartására, úgy most is békeköveteket küldött a Pest felé közelgő császári seregarancsnokhoz Windischgractz herceghez; de föltétlen megadás követeltetvén általa, a legvégsőre kényszerített s a nemzet becsületét képviselt országgyűlés Debreczenben, hová székhelyét áttennie kellett, ápril 14-én 1849. a magyar trónt üresnek nyilvánítá s Kossuth Lajost Magyarország kormányzójává választotta, ki, a honvédelmi bizottmány helyett, ismét miniszteriumot alkotott.

A dicső honvédsereg, mely a haza összes ifjuságát magában foglalá, fáradalmak s nélkülözések által megedzve, szent lelkesedéssel s törhetlen hűséggel küzdött a nemzet zászlója alatt. A császári hadsereg magyar katonasága közül azok, kik benn valának, s velök számtalan olasz is, azonnal a haza szolgálatába állottak; kik pedig idegen földön tartattak le, főleg huszárjaink, mindenre kész elszántsággal törték a hazai határok felé, hogy a nemzet szent harcában részt vehessenek, s kik az akadályokon diadalmaskodva megérkezettek, boldogan rohantak a halálba.

Mintha a magyar őskor daliái támadtak volna fel, újra tanuja lehetett a világ a magyar lélek és kar erejének, ismét bámulhatta a hős viadalok csodáit. Idegen országok szabadságért hevülők ifjai, lengyelek és németek jöttek e csaták színhelyére csodálni és megosztani a nagy küzdelmeket. Nemcsak ifjak, hírneves szabadsághősök is, egy Bem, egy Dembinszki, sietve siettek a magyar ügy védelmében az európai szabadságot szolgálni. De midőn az mármár diadalmaskodott, megjelentek, a nagyhiatalmak gyászos politikája által nem akadályozott orosz seregek s mindenfelől előzlötték az országot.

Bem nem tarthatta tovább Erdélyt, Dembinszki seregével Temesvár felé húzódott, hol elvesztette a csatát. Görgei Világosnak vette útját.

A Debreczenből Buda visszafoglalása után ismét Pestre költözött nemzetgyűlés és kormány a fővárost megint elhagyni kényszerült, s előbb Szegedre, onnan aztán Aradra vonúlt.

Aradvárában augusztus 11-én Kossuth Lajos a következő kiáltványt adá ki:

„A nemzethez.

A szerencsétlen harcok után, melyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatta e nemzetet, nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák és orosz nagyhatalmasságok ellen az önvédelem harcát siker reményével folytathassuk.

Ily körülmények között a nemzet életének megmentése s jövőjének biztosítása egyedül a hadsereg élén álló vezértől levén várható, s lelkem tiszta meggyőződése szerint, a mostani kormány további létezése, a nemzetre nézve nem csak haszontalanná, de károsná is válván; ezennel tudtára adom a nemzetnek, hogy azon tiszta hazafiúi érzéstől indítva, melylyel minden lépteimet s egész életemet egyedül hazámnak szentelém; magam s a miniszterium nevében ezennel a kormányról lelépek, s addig míg a nemzet hatósága szerint intézkednék, a legfőbb polgári s katonai kormányzati hatalmat Görgei Arthur tábornok urra ruházom.

Megvárom tőle, s azért Isten, a nemzet és historia előtt felelőssé teszem, hogy ezen hatalmat legjobb tehetsége szerint, szegény hazánk nemzeti statuséletének megmentésére, javára, s jövőjének biztosítására fordítandja.

Szeresse hazáját oly önzéstelenül, mint én szerettem, és legyen a nemzet boldogságának biztosításában szerencsésebb nálamnál.

Cselekvéssel többé nem használhatok hazámnak; ha halálom valami jót eszközölhet számára, örömmel adandom életemet áldozatul.“

Ennek folytán, Görgei a diktátorságot ekkép hirdeté ki:

„Polgárok!

Magyarországnak eddigi ideiglenes kormánya nincs többé.

A kormányzó és a miniszterek, ma, hivatalaikról önkényt lemondottak.

E körülmény által kényszerítve, a katonai főparancsnokság mellett, ma, a polgári hatalmat is ideiglenesen átvettem.

Polgárok! Mindent, mit súlyos helyzetünkben hazánkért tenni lehet, megteszek, harczczal vagy békés uton, akkint.

mint a szükség fogja parancsolni, mindenesetre úgy, hogy a már annyira megfeszített áldozatok könnyitessenek, az üldözések, kegyetlenkedések és gyilkolások megszűntessenek.

Polgárok! Az események rendkívüliek, és a sorsnak csapásai súlyosak, ily helyzetben előleges kiszámítás lehetetlen, egyedüli tanácsom s kívánságom, hogy lakjaitokban békésen megvonúlva, ellenszegülésre, vagy harcra még azon esetben se keveredjete, ha várostokat az ellenség megszállaná, mert a személy- és vagyon-biztosságot, legtöbb valószínűséggel, csak úgy fogjátok elérhetni, ha házi tűzhelyeitek-nél polgári foglalatosságaitok mellett békén maradtok.

Polgárok! Mit Istennek megfejthetlen végzése reánk fog mérni, túrni fogjuk férfias elszántsággal s az öntudat azon boldogító reményében, hogy az igaz ügy örökre vesztve nem lehet.

Polgárok! Isten velünk.“

Augusztus 13-án már megtörtént a világosi fegyverletétel. Aztán a többi csapatok is — néhány ezer kivételével, kik török földre léptek — lerakák fegyveröket. A várak: Arad, Munkács, Pétervárad egymásután kapituláltak. Végre az erős Komárom is, de ez bizonyos föltételek alatt, megadta magát, s derék parancsnoka Klapka György sietett menekült bajtársai után — külföldre. A Sumlában összegyűlt menekülteket, ahelyett hogy Ausztriának kiadta volna, Kiutahiába belebbezte a fényes porta. Innen aztán, azokat kivéve, kik török szolgálatba álltak, elszéledtek a világ minden részébe, legtöbben természetesen oly szabad országokba, mint Anglia, a helvét és francia köztársaság s az éjszakamerikai egyesült államok, hol már más utakon odabujdoklott magyarokkal találkozának, s ha egymás láthatásán öröme fakadhattak, csakhamar el kellett borúlni szívöknek a honvesztés közös fájdalmában.

De kik nem menekültek, vagy nem menekülhetének!

A honvédek, mindegy volt közlegény vagy tiszt, a császári seregbe soroztattak. A főbb tiszttek, s a nemzet kedveltjei, a legtiszteltebb hazafiak, a legérdemesb polgárok, ha a hon szent ügyét szolgálták — s ki ne szolgált volna azt? — hadi törvényszék elé állitattak.

S újra feltámadt, és kegyetlenebbül mint bármikor, a Caraffák kora.

A golyó általi halál — kegyelem volt. Az akasztófának lett nagy dívatja. Magyarokkal teltek meg Ausztria börtönei. Kuffstein, Josefstadt, Spielberg falai az ő lánczaik zörgésétől viszhangzottak. Jóságuk elkoboztatott. Diadalt ült a boszu vérangyala. A nemzet dermesztő fájdalomban némán nézett a villámok egére, s midőn a 13 tábornok Aradon, Batthiány, Perényi, Csányi Pesten — kivégeztettek: nem bírta elkiáltani az iszonyu jajt, hogy a felhők feletti bíró meghallja.

A Schwarzenberg-Bach-miniszterium ezen vérpiros hajnalán, melyhez a színeket Haynau szolgáltatta, b. Geringer működött a katonai főparancsnok mellett, mint császári teljhatalmazott biztos.

Haynau és Geringer nem is mulasztottak el semmit, hogy a magas bizalomnak, az országos közügyek gyökeres átalakítására nézve is, teljesen megfelelhessenek.

Ki volt tűzve a cél. Világosan látták azt. Kétség sem férhetett hozzá.

Kivetkeztetni a magyart eredetiségéből, elfojtani benne minden nemzeti szellemet, minden szabadságvágyat, minden nemesebb ösztönt, hogy végre-valahára sikerüljön őt idegen érdekek öntudatlan szolgájává, s hazáját osztrák tartománynyá tenni.

Ez volt a cél. E célét szolgálták Haynau és Geringer utódai is. E célét szolgálta minden császári hivatalnok, habár öntudatlanul.

S elkezdődött a régi épület rombolása és az ujnak építése.

Bács-Bodrog, Torontál, Temes és Krassó megyékből, Magyarország integritásának legérzékenyebb megsértésével új koronaország: „Szerbvajdaság és temesi bánóság“ nevezet alatt alakítatott.

Hogy a nemzetiségek egyenjogosítása alatt a nemzeti ségek egyenlő elnyomatását s mindnyájok németesítését értették — csakhamar kiderült. De kiderült az is, hogy ezen törekvésök mégis főleg a magyar nemzetiség ellen volt intézve, melyet, ha lehetséges lett volna, minden magyar szívből kitépnek vala, habár a szív utána szakad is.

A közigazgatás a szoros egység és központosítás alapján

alakítatott át, s így a hivatalnokok Bécsből mozgatható merő gépek, az absolutismus lelketlen eszközei lettek, kiknek legfőbb tisztök volt az adószedés és évenkénti katonaujoneozás mestersége.

Az igazságszolgáltatást bureaucraticus levegőben felnőtt s a magyar viszonyokat nem ismerő német áljogtudósok fogalmai szerint rendezték, hogy a paragrafusok feneketlen tengerébe fulladjanak a pörlekedő felek.

Miután a magyar papirpénznek még azon része is, mely a hazafiak adományaiából biztosítva volt, megsemmisíteték s a biztosítékaul szolgált hat milliónyi ezüst alap elkoboztatott: megkezdték, illetőleg folytatták az osztrák papirpénz kibocsátását — Magyarország közjövödelmeire. Mindent elkövettek: hogy egyenes és közvetett adózások által, ha lehetséges, minden pénz, vagy legalább minél több a kormány kezébe jusson, még pedig az egyenes adók évnegyedenként előre. Mindent a haszon, a „bonus odor lucri“ szempontjából tekintettek, habár ezáltal a nemzetgazdaság s egyesek érdekei a legfájdalmasabban illettettek is. A dohányegyedárusság, élelmi szerekre vetett adók, százalék, bélyegpapir s többfélék mind e szempontból hozattak be. S a pénzügyőrök (financzok) ez érdekek katonáiúl állítottak fel.

Fegyverét mindenki beadni tartozott, különben haditörvényszék elé állítaték, mely egy rozsdás pisztoly eltitkolásaért is halállal büntetett. Ha valaki gyanúba jött, hogy csendet a kar zavarni, olyannak tekintetett pedig mindaz, ki a multat emlegette, vagy a jövőre gondolt, azt jóeleve praeventiv elfogták, s mint csendzavaróval bántak vele. Ez volt a csendőrök (zsandárok) fő feladata.

A sajtó felett szigoru sajtópatens és még szigorubb censorok örködtek, kik, hogy az író előleges censura legyen önmagának, csak a már kész nyomtatványt censurálták utólagosan, mely ha általuk betiltatott, s lefoglaltatott, akkor az író ellen a sajtópatens szerint jártak el, s pénzbüntetésre, vagy fogságra, vagy mindkettőre ítélték. De ha a bíróság fölmenté is az írot, azért a rendőrség nem tartozott kiadni a lefoglalt munkát.

A tanodák sorsa nagyon szivökön feküdt. „Magyarországon — mint a patens mondja — sok a felsőbb tanoda, de csak politikai izgatásokban káros ügyesség terjesztésére

képesek; ezek tehát, főképp a jogtanulmányiak, részint eltöröltettek, részint német mintára szerveztettek. A magyar történelem, magyar közjog, s bölcsészet, mint az ifjuságra nézve káros tanulmányok, az iskolákból kiküszöböltettek, hanem a reáltudományok, melyek a jó adófizetőket képezik, annál buzgóbban szorgalmaztattak. A tandíj (didactrum) behozatalával a szegényebb sorsu tanulók előtt a tudományok temploma bezáratott. A német nyelv erőszakolása által pedig az egész tanuló ifjuság kétségbeesített.

Mint hogy ezen czélokra nem akadt elég alkalmas ember Magyarországon, eljövének az örökös tartományok, különösen Csehország proletáriusai, kik aztán itt mint hivatalnokok, német tanárok, zsandárok és financzok, a nép pióczái, rémei, zsarnokai, átkai lettek.

II.

Heves vármegye a dicső emlékezetű Keglevics Miklós gróf vezérlete alatt szabadalmi irányzatok színvonalára emelkedve s azóta folyvást a legnemesebb elveknek hódolva, természetes, hogy a legnagyobb hazafiúi örömmel üdvözlé az 1848-ki nagyszerű átalakulás hajnalát. A törvények szerint választott megyei bizottmány Blaskovics Gyula első alispán elnöklete alatt tartotta első ülését. Majd bekövetkezett a képviselők választása, s következő hazafiak küldettek a nemzetgyűlésbe: Almásy Pál, Borbély Lajos, Csiky Sándor, Fehér Lajos, Gräfl József, Gosztonyi János, Németh Albert, Pap Pál, Puky Miklós, Recskly András, kik közül Almásy Pál a nemzetgyűlés egyik alelnöke lett. Később a szolnoki választó-kerület képviselőjével, a lelépett Gräfl József helyett, a szolnoki győző, a hős Damjanics tábornok tiszteltetett meg.

A megyei lelkes ifjuság, nem várva rendeletet vagy parancsszót, a harczi síp első sikoltására, önkényt rohant fegyvert ragadni a hazáért, s becsülettel és vitézül forgatta azt végiglen, mint a Heves megye fiaiból alakult 26-ik honvédszászlóalj, melynek zászlójára azért tűzött érdemjelt a fővezér, minthogy minden egyes vitéz keblére — mert mindnyájan azok voltak — nem tűzhetett.

A nemzetőrség is többször szállt táborba, s már 1848 nyarán az alvidéki táborozásban is részt vőn.

A Heves megye területén vívott harcok közül, a kápolnai ütközet, a vele combinált szolnoki csatával, elhatározó diadalává lehetett volna a magyar fegyvereknek, ha némely fájdalmas emlékü körülmények végzetszerűsége azt meg nem húsítja. Így is azonban büszkén gondolhat rá a magyar. De a szolnoki és hatvani csaták fegyvereink elvitázhatlan dicsőségét képezik.

Midőn a megyébe tört ellenséges csapatok által az alkotmányos élet szabadsága Egerben veszélyeztetve volt, a megye bizottmánya T.-Füredre tette át székhelyét, hol Halasy Gáspár másod-alispán elnöklete alatt mindaddig folytatta üléseit, míg a magyar sereg diadalai következtében Eger ismét biztos helylyé lőn. Puky Miklós első alispán, ki a hevesmegyei főispánná nevezett Blaskovics Gyula helyébe lépett, mint kormánybiztos Komáromban működött.

Az orosz seregek közeledtével Heves vármegyének ismét változtatnia kellett székhelyét. Eleinte Szolnok városában, később Törökszentmiklóson és Déva-Ványán, egyszer útközben P.-Fegyverneken is, tartotta bizottmányi üléseit, mindvégig Halasy Gáspár másodalispán elnöklete alatt.

Aug. 16-án volt utolsó bizottmányi gyűlése Déva-Ványán, melyben a Világosnál történt fegyverletételről értesítvén, elhatározta székhelyét Egerbe visszatenni. De Egerben többé nem folytathatta alkotmányos életét, mert már sept. 7-én Kapy Eduárd cs. biztos által kinevezettek Hevesmegye részére a császári hivatalnokok — egyelőre még a régi címekkel, úgy hogy Hevesmegye első császári főnöke, Földvári János, még alispánnak neveztetett.

De nem sokára bekövetkezett az új szervezés.

A megye határai megváltoztattak. Déva-Ványa mezőváros, Ecseg, Cséfa és Kétsziget puszták Békésmegyéhez,

Tarna-Örs, Alattyán és Monostor községek, Kerekudvar és Hegyesbor puszták a Jász-kun kerülethez csatoltattak. Felső-Tárkány, Kis-Tálya, Andornak községek Borsodmegyéből, Zabar község és Tótujfalu pusztája Gömörből, Kis-Jobbágy Nógrádból és Tószeg községe Pestből Hevesmegyébe kebelezettek.

Továbbá Hevesvármegye három kormánykerületre, illetőleg császári megyére osztatott, u. m. az egrí, gyöngyösi és szolnokira, s mindenik megye élére egy-egy kormánybiztos, vagyis megyefőnök állítatott. Egerben Kanyó Gábor, Gyöngyösön Luby István, Szolnokban Sütő János lettek megyefőnökök.

Megyei törvényszék azonban az egész Hevesvármegye számára csak egy szerveztetett Egerben, melynek elnökeül Földváry János szemeltetett ki. A törvénykezés a közigazgatástól külön választatván, minden járás számára, a járásbeli (közigazgatási) biztoson kívül még egy-egy járásbíró is neveztetett.

A tanodák szervezésére nézve kiadott rendeletekhez képest Egerben is nyolcz osztályu gymnasium alakítatott, s az egrí lyceum bölcsészeti és jogi osztálya, daczára az érsek és főkáptalan erélyes közbevetésének, eltöröltetett.

Elfojtott lélekzettel, a könyektől alig láthatva nézték nem biztos lakaikból a némaságra kárhuztatott hazafiak az új gazdálkodást. Zsandárok, finantzok s a velök czimboráló idegen hivatalnokok lettek az urak. Egy elejtett ártatlan szó a hazáról, elég volt az üldöztetésre, s elfogatásra; egy dohánylevél megtalálása — a gorombasággal tetézt büntetésre. Szeszélyből, tréfából is megkutatták a házakat, s mikor ártatlan képpel jelentek meg valahol — vakmerő szemtelenségök sértőbb volt a gorombaságnál.

Igy folytak a napok, a megaláztatás s elkeserítés gyászos napjai.

Még minden hivatal ideiglenesnek neveztetett.

Végre az általános polgári törvénykönyv életbeléptetése után, kihirdettetett Magyarország végleges szervezete is 1854-ben.

Az ország öt közigazgatási területre osztatott, s mindenikben helytartóság és törvényszék állítatott fel.

Most a három részre osztott Hevesvármegyéből kettőt csináltak: Heves- és Szolnokmegyét.

Szolnokmegye részére is külön törvényszék rendeltetett, előbb Kecskeméten, később Szolnok városában. A járásbiróságok (törvénykezésiek) eltöröltettek, kivéve a szolnokit és egrit, s teendőjük a közigazgatási szolgabírákra bízott.

A sajtó bilincsek között, a tanuló ifjúság idegen szellem békóiba verve, az irodalom s más nemzeti czélok előmozdítására alapított intézetek, mint a Kisfaludy-társaság elnyomva, a magyar tudományos akademia fölött, melynek közgyűléseket tartani nem volt szabad, az élet-halál pallosa kivonva, az adó mindenféle címek alatt, egyenes és nem egyenes utakon tetszés szerint szedve, a nemzet virága, a katonaságra alkalmas ifjúság, évenként letépve s idegen országokba hurcolva, a magyar ellen fölhasznált szerb, horvát, oláh, a magyarral együtt egyenlőn elnyomva, városok és falvakban csend és rend — mint a temetőkben. . . .

Ezt akartuk, gondolták Bécsben. Be van tetőzve az absolutismus épülete. Most már meglehet szüntetni az ostromállapotot. Ez nem tesz semmi különbséget. Kezünkben minden hatalom. Mi teendő még hátra van, — csekélység. Magyarország immár nincs többé. Magyarország — halott.

III.

Magyarország azonban nem vala halott.

Beöthy Ödön az 1836-ki országgyűlésen a vallás ügyét e szavakkal tette le: „Nem halt meg a leányzó, csak aluszik!”

De Magyarország nem is aludt. Csak türt — és hallgatott. Hallgatott — és várt.

S a hallgatag arcok nagyon is sokat beszéltek, de csak magyarok érthették e nyelvet. E némaság leple alatt a leg-élénkebb érzelem forrongott. De hasztalanul tekintettek az égre a fény után sovárgó szemek. Felhőkbe rejtőztek a csillagok. Nagyon sötét volt Europa ege.

Az irodalom volt azon tér, melyen bár kinok között és szárnyaszegetten, egyedül működhetett a hazafiai lélek. Itt gyülekeztek lassankint a nemzeti ügy régibb munkásai — újakkal szaporodva nemcsak az ifjuság köréből, hanem azok közül is, kik előbb, mint szónokok, ügyvédek, mezei gazdák stb., máskép szolgálták a hazát. E kor egyes kitünő művei, mint Eötvös külföldön is nagy tapssal fogadott politikai munkája: „A 19. század szellemének hatása az álladalmakra;“ „a Hunyadiak kora“ Teleki től, Szalay László: „Magyarország története“ stb. örök dicsőségére válnak irodalmunknak. De mégis nem annyira egyes nagybecsű munkák, melyek idegen nyelvekre fordítva, a külföldnek a magyar menekültek művei és szavai által már is felköltött figyelmét mindinkább reánk vonák, képezik e kor irodalmának legfőbb érdemét, hanem azon mindenre kiterjedő figyelem, azon törekvés, hogy a nép minden osztályának érdeke képviseltessék általa, hogy mindenki föltalálja benne, mit óhajt, mire szüksége van, szóval hogy az olvasásvágyat oly nagy kiterjedésben felköltötte, s azt mindinkább lelki szükséggé teszi, ez az irodalom nagy érdeme, ez az ő nagy vívmánya. Mint a pálma a nyomás alatt, irodalmunk is, minél több nyúggal terhelték, annál inkább nőtt. Még a bélyeg sem árthatott neki. S minél jobban akarták elnémítani, annál ügyesebben teljesíté hivatását, s mindig élénkségekben tartá, s mindinkább tartja a hazafiai érzelmeket.

Kitört az orosz-török háboru, s egész Magyarország kelet felé fordítá arcját. Sem az önkénytesnek nevezett 500 millionyi kényszerkölesönnel járt zaklatások, sem a Kossuth-féle dollárjegyek miatti kutatások s üldözések nem voltak képesek a figyelmet onnan elvonni. Ausztria azonban a nyugati hatalmakhoz csatlakozván, a dunai fejedelemségeket szállá meg, s a nagy erőfeszítések közt folyt háborunak Szebasztopol elestével vége szakadt.

De a párisi békecongressusban a kis Szardínia is, mint a nyugati hatalmak szövetségese s krimiai fegyvertársa, részt

vön, s meghatalmazottja, Cavour gróf, a congressus végperceiben szőnyegre hozta az olasz kérdést. Ausztria ugyan tagadta annak létezését, de e tagadásra Szardínia harcra készüléssel felelt. Az olasz lapok hangjából mind jobban kiviláglott, hogy Viktor Emánuel háta megett — Napoleon áll. Kettő lett most a figyelem tárgya: a nagynak unokája és a kis Piemont.

A császár második körútjának, melyet Magyarországon tőn, épen úgy nem lett semmi jó következménye mint az előzőnek. A petitiók el sem fogadtattak. A kérelmezők gúnynyal utasítottak el. A legmagasb helyről mondatott ki: hogy a kormányrendszer helyesnek, üdvösnek találtatott, hogy a nép jólétét s virágzását előmozdítja, tehát változatlanul fenntartatik.

De míg egyfelől Olaszországon függtek a kíváncsi szemek, másfelől benn a hazában is kezdetét vette azon eleve nebb élet, mely a nemzet dicső multján csüggve s jobb jövőjében bizva, mindig több-több téren igyekszik tevékenységét kifejteni.

Már Vörösmarty temetése, melynél nagyobbbat még Pest nem látott, s az árváinak biztosítására Deák Ferencz felügyelete alatt gyűjtött összeg, mely 100 ezer forintnál többre rúg, láthatóvá tette azon szent kegyeletet, melylyel művelt nemzetek szoktak nagy embereik iránt viseltetni. — A társadalmi tevékenység az egyesületi tér elfoglalására tett kísérleteket. De ez nagy nehézséggel járt. Csak gazdasági egyesületek engedtetek meg, ezek is nagy megszorítással s igen gyéren. Az országos gazdasági egyesület azonban új virágzásnak indult. Az első vidéki gazdasági egyesületet már előbb Szapáry Gyula gróf alakította. Most a hevesmegyeinek is megvetetett alapja Gyöngyösön Kovách László által.

A Szent-István-társulat hazafiulag teljesíté feladatát. De a magyar tudományos akademiának most gyült meg baja. Már rég felkivánt alapszabályai végre-valahára leérkeztek a kormánytól, de lényegesen s aggasztó változtatásokkal. E tárgyban a féltett nemzeti kincs érdekében, az akademia alkotója Széchenyi gróf is beleszólt s Döblingből levelet intézett az akademiához. „A legczifrább szavaknak sincs hitele ott — így kezdi levelét — hol tények bizonyitnak ellenkezőt.

Hogy kormányunk mostani rendszere a magyar nemze-

tiség igényeivel és érdekeivel szemközt áll, ezt a legvakabb is észreveheti. Nemzetiségünk nekünk magyaroknak pedig becsesb mint a föld bármily kincse, sőt életünk.

A magyar romok közt, a nemzetnek eléggé nem bámulható életerején kívül szeplőtlen már majdnem csupán az akademia mutat arra, miszerint nemzetünk még kioltva nincs.

S most ezen utolsó igazán magyar intézet is ki legyen sarkából fordítva? Fájdalom igen. Mert hiszen az akademiai alapszabályok minap leérkezett megváltoztatása, legalább saját lelki szemem előtt, nem egyéb és nem kevesebb, mint oly dőfés, mely könnyen halálra vezet.

A levél folytán egy pillantást vetve az europai helyzetre s Magyarország jelene s jövőjére, így folytatja: „Én mi személyemet s alapítói jogomat illeti, a megváltoztatott alapszabályokat, melyekkel kezdettől végig legkevésbé sem tudok megbarátkozni, ha nincs menekülés, s azokat parancsként csakugyan el kell fogadni, vérző szívvvel, de lecsépelhetlen kedélylyel, minden legkisebb megjegyzés nélkül — elfogadom.

Egyszermind azonban ünnepélyes óvást teszek, hogy a „Justum ac tenacem propositi virum“ dicső elve szerint, én a haza oltárára tett áldozatomnak kamatját azon pillanattól fogva fizetni nem fogom, ha tapasztalni volnék kénytelen, hogy adományom defacto, — mert hiszen szép szavak és ígéretekre én bizony nem adok semmit is — más vágásba szorítatnék mint az, mely a m. akademia eredeti céljával megegyez, és mely a nemzet és fejedelem közti törvény által megerősítetvén, föl is szenteltetett.“ Hitét fejezvé ki továbbá, hogy örökösei is ekkép cselekesznek, így végzé a levelet: „És e tekintetben csak anyagi erőnek fogunk engedni.“

A m. akademia ezen óvás után, kényszerültségből, elfogadá a megváltoztatott alapszabályokat, s megtartá végre oly hosszú szünet után nagygyűlését, melyben gr. Dessewffy Emil elnök országos hatású szónoklattal szentelte föl a magyar nemzetiség s irodalom műveltségi küldetését, b. Eötvös pedig Vörösmarty fölött tartott gyászbeszédében a nagy költő azon boldogító hitével, melylyel a sirba szállt, vigasztalta a nemzetet: hogy Magyarország igazságos ügye végre is diadalmaskodni fog.

A magyar nyelv megváltója, Kazinczy Ferencz szüle-

tésének százados ünnepe a muzeum teremében szinte nagy pompával tartatott meg. Erre vonatkozólag egy francia lap, a „Patrie“ a következő megjegyzést tevő: „Becsüljük az oly nemzeteket, melyek költőiket akként ünneplik, és a melyek, mivel büszkék multjokra, a jövőre mutatják magukat méltóknak.“

IV.

A Tuileriákban, az 1859-ki ujévi elfogadásnál III. Napoleon császár b. Hübnér osztrák követéhez így szólott: „Sajnálom, hogy viszonyaink ön kormányával többé nem oly jók, mint voltak, de kérem önt, mondja meg a császárnak, hogy személyes érzelmeim iránta nem változtak.“

E szavak villámgyorsasággal járták be Európát, s mindenütt a legmélyebb, bár különböző hatásu benyomást tettek. Europa ege derengeni kezdett. Az elnyomott népek fölé a remény angyala szállt.

Az európai hatalmak egymáshoz viszonya 1856 óta sokban megváltozott. Francia- és Oroszország mindig barátságosabban közeledtek egymáshoz. Már a dunai fejedelemségek szervezésénél egészen egy politikát követtek. Angolországban sokan titkos gyanuval kísérik ugyan Napoleont, de Olaszország szabadsága s egysége Anglia érdekeivel nem ellenkező, sőt azzal nagyon is összeegyeztethető lévén, az a legrosszabb esetben, semleges leendő. Poroszország, Ausztriának ezen régi versenytársa, a német hegemoniára törekedtében, vajjon nem fog-e magában kedvet érezni, hogy Németország Piemontjává legyen? De azt nem lehetett tudni, hogy a porosz regens végig tiszteletben fogja-e tartani a be nem avatkozás elvét.

Ha bármi oknál fogva megszűnik helyhez kötött lenni a háború, a francziák s olaszok mellett fogott küzdeni Európának minden elnyomott nemzetisége. Egy hajszálon függött a világháború.

Hosszas békekísérletek után, az osztrák sereg végre ápril. 29-én Piemontba nyomult. Szemközt állott a két ellenfél. Az egyik zászló felirata volt: „Olaszország függetlensége és egysége,“ a másiké: „idegenek uralkodása az apró államokra tépett félszigeten.“ Az egyik ellenfél jelszava: „népfőlség,“ a másiké: „Isten kegyelméből való legitimitás.“

Megérkeztek azonban a francziák is, s Napoleon császár átvevé az olasz-francia sereg fővezérletét, melynek nagy hirre vergődött előcsapatát képezé a Garibaldi zászlója alatt Olaszország minden részéből, sőt még külsőországo kból is összegyűlt lelkes ifjuság.

Pompás s hatalmas volt az osztrák hadsereg. Fegyverzete, fegyelme, pontossága — minden kifogáson felül állott. De hiányzott valami, mire a leghatalmasabb hadseregnek is szüksége van, hiányzott az erkölcsi alap, melyre támaszkodhatott volna, mert az europai közvélemény ellene nyilatkozott, s hiányzott a lelkesedés, melylyel az általa elnyomott népek fiaiból összeszedett katonasága nem birhatott.

Több csata s két nagy elhatározó ütközet, a magentai és solferinói után, Ausztria kénytelen volt elfogadni a Napoleon által ajánlott békét, mely Lombardiát Franciaországnak, ez meg Piemontnak adá.

A középolaszországi államok is mind Piemonthoz csatlakoztak.

Velence elfoglalása ekkép elhalasztatván, Garibaldi caprerai magányába vonúlt vissza, alkalmas pillanatban Dél-Olaszország felszabadítására indulandó, hogy a velencei háborút az egész már szabaddá lett Olaszország egyesített erejével lehessen megkezdeni.

Midőn később a sicíliai forradalom kiütött, s a pápai államba is fölkelők akartak benyomulni, Viktor Emanuel jónak látta rendes hadsereget küldeni oda, mely Lamoriciére idegenekből álló hadait szétverte, s Anconát elfoglalta. Ezzel a pápai állam, Rómát és vidékét kivéve, ohajtása szerint, a szabad Olaszországhoz csatoltatott.

A sicíliai forradalom hírére Garibaldi két gőzössel s

1080 emberrel, kik között magyarok is voltak, nevezetesen Tüköry és Türr, Siciliába hajózott s Marsalánál ki is kötött. Később többen is követték őket. A szétszórt forradalmi csapatok s az ifjuság nagyszámmal gyülekeztek Garibaldi zászlója alá.

A catalafimínii győzelem után Garibaldi 4000 emberrel támadta meg s vette be a 25000 katonától védett Palermót, s Lanza tábornok hadaival a nápolyi szárazföldre volt kénytelen vonulni. Ez ütközetben esett el Tüköry ezredes, kinek maradandó emlékére az átpártolt „Veloce“ nevű nápolyi fregattot „Tüköry“-nek nevezte el a hálás Garibaldi.

A milazoi csata után, melyben ismét győzött, 8000-re szaporodott seregével szállott át a szárazföldre, s folytonos győzelmek közt, mert a nép s a katonaság nagy része is, mindenütt hozzá csatlakozék, érkezett a II. Ferencz király által elhagyott Nápolyba, kit már az 1848-ki alkotmány kihirdetése sem tehetett többé népszerűvé.

A voltturnoi ütközetben Garibaldi 15000 emberrel verte meg II. Ferencznek még mindig 40000-re menő, igaz hogy nagyrészt idegen zsoldosokból álló hadát. Itt tüntette ki magát annyira a magyar legio, mely a világ minden részéből Garibaldihoz sereglett menekültekből alakult. Két üteget kerített hatalmába a túlnyomó ellenség, melyeknek visszafoglalása, a csata szerencsés kimenetelére nézve, elkerülhetlen szükség vala. De szemközt kétezer gyalog s egy osztály lovasság állott. A 150 magyar azonban, mert ennyiből állott a legio, nem nézte az ellenség számát, hanem Garibaldi egy szavára, magyar névhez illő vitézséggel támadta meg az ellenséget — s az ágyukat egy rohammal visszafoglalta. Garibaldi könyekig elérzékenyülve mondott nekik köszönetet, s esküvel ígérte meg az általuk képviselt ügynek viszonzolgátatát, mely ígétét a nápolyi zászló-szentelés alkalmával még nagyobb ünnepélyességgel ismételte.

Viktor Emánuel két Sicilia népe által királynak választatván, Garibaldi Gaeta ostromát, hova II. Ferencz vonult, a piemonti seregre bizta, s visszatért ismét Caprerába. A venezei hadjáratról ott elmélkedik most ezen nagy ember.

Julius 15. 1859. adatott ki a császári nyilatkozvány, mely a béke megkötését jelenti. Nagy kiábrándulás jelei látszottak rajta, még a belügyi reformokról is szó volt benne.

Nem sokára megtörtént a miniszterváltoztatás is Bécsben, s az „Ein Blick“-ben egész Europa előtt pellengérré állított osztrák kormányzati rendszer főképviselője, az erkölcsileg semmivé tett Bach miniszter kilépett ugyan a kabinetből, de kárpótlásul Romába küldetett nagykövetnek.

De mi változott ez által? Semmi. Bach elment, de ott maradt szelleme.

A patentirozott községi rendszert bizalmi férfiakkal akarták helybenhagyatni. De mit használt volna e helybenhagyás? Hisz azért senki sem tartotta volna azt Magyarországon törvénynek. Természetes hogy a bizalmi férfiak nagy része el nem fogadta a meghívást, de azok is kik elfogadták, nem voltak képesek más véleményt mondani, mint azt, hogy az egész dolog — országgyűlés elé tartozik.

Furcsább volt Thun Leo ur patense, melylyel a protestantismust akarta boldogítani. Nem tudja az ember, mit gondoljon e tárgyban. Talán azt hitték, hogy miután a kath. egyház alól a Concordatum által kirántaniok sikerült a historiai alapot, a protestantismust is hálóba keríthetik? Talán kísérletet akartak tenni, hogy vajjon igazán van-e még a magyarban erő és lélek történeti jogaihoz ragaszkodni. Ha ezt akarták megtudni, bőven értesülhetének. Szép szó és fenyegetés, hivatalnoki gorombaság és zsandári eljárás, börtön és — csak a vérpad volt még hátra, hogy a protestantismus megrettentésére, minden ki legyen merítve. De az rendíletlen maradt. Egész ország magáévá tette a protestantismus ügyét s hitkülönbség nélkül minden magyar határozott törvényes önvédelemre s ellenszegülésre riadt fel. Végre is ők. a hatalmasok, engedtek, s a patens visszavonatott.

De nem kevésbbé ragaszkodik egész nemzet az ország történeti jogaihoz. A primás aranymiséje, a Kazinczy-ünnepélyek, az erdélyi muzeumegylet első gyűlése, az újra felöltött s többé le nem teendő magyar ruha, az Akademia palotája s tőkéje gyarapítására tett adakozások, a mind jobban terjedő adómegtagadások, a lélekrontó tanrendszer által el nem ronthatott ifjuság bucsuja Pesten Mart. 15-én a kerepesi temetőbe, s az ott megsebesítettek közül elhalt Forinyák Géza jogásznak temetése, melyen lélekben az egész ország ielen volt, a horvátok fölsegelésére rendezett műkedvelői előadás és sorsjáték, a Berzsenyi- és Kisfaludy-ünnepély szob-

raik leleplezésekor Niklán és B.-Füreden, Szent-István király ünnepe Budán, mind mind arról tanuskodnak, hogy a magyar ragaszkodik történeti jogaihoz, s kész érték, ha kell vérét is ontani; mert e történeti jogok: a szabadság, a magyar legitimitás: a népfőlség.

E jogok, ez elv képviselőjét siratta az egygyéolvadt nemzet Széchenyiben, midőn titokszerű halála hírére megrendült kebellet gyászt öltött. Ez eszmének hódolt a czeni sírboltnál, a Széchenyi-ünnepélyeken, a városok és falvakban tartott requiemeken. Ez eszme a nemzet vezércsillaga. E legitimitásnak szentje Széchenyi a magas mennyekben.

V.

Ápril 19. 1860-ban a politikai közigazgatás s hadparancsnokság vezetése, az eltávozott Albrecht főherceg helyett, Benedek tábornagyról bízott. Az öt helytartóság Budán egyesíteni rendeltetett. A községi, megyei, és országos képviselet behozatala ígértetett.

Ujabb oktroálás? — szóltak sokan e hír hallatára. Van a magyarnak törvénye! Alkotmányunkat barbár erőszakkal meg lehetett szüntetni, de azért jogilag most is él az — él mindnyájunk szívében, s ha kell, karjában is.

Ápril 25-én nevezettek ki a megerősített birodalmi tanács tagjai. A Magyarország számára kinevezettek közül b. Eötvös József, Somsich Pál és b. Vay Miklós nem fogadták el a meghívást, de helyettük mások nevezetvé a birodalmi tanács csakhamar megkezdé üléseit, s noha azt méltán kérdezé a nemzet, hogy alkotmányos férfiak mit keresnek az osztrák birodalmi tanácsban, mégis figyelemmel kíséré működéseiket. A birodalmi tanács többségének élén a magyar tanácsosok végre oda vitték a dolgot, hogy elismertetett, mi-

kép a Bachok kontárkodása és Bruckok gazdálkodása következtében örvény szélére jutott birodalom megmenthetése végett nagy változásokat kell tenni.

S megszületett az okt. 20-ki császári diploma, mely mig egyrészt a Sanctio pragmaticára hivatkozik, másrészt azzal lényeges ellentétben van. Magyarország a Sanctio pragmatica s az annak alapján hozott törvényeknél fogva független ország, s közte és az örökös tartományok közt semmi egyéb kapocs nincs, mint a personalis unio kapcsa, és mégis a diploma birodalmi tanácsról beszél, melyben Magyarországnak is részt kellene venni. A pénz- és hadügyet, melyek nemcsak mindig a magyar országgyűlés elé tartoztak, hanem az 1847⁷/₈-i törvényhozás külön miniszteri tárczákat is állított föl számukra, a birodalmi tanácsnak tartja föl. Magyarország integritását sem állítja vissza, mely alatt nem csupán a „Vajvodina“ név alatt elszakasztott megyék bekebelezése, hanem Erdély, Horvátország, s a magyar korona egyik legdrágább gyöngye, Fiume visszacsatolása is értetik. Igértetik ez alkalmal, hogy nem sokára országgyűlés fog tartatni, mely koronázó akar lenni. A megyék azonban, bár azok sem teljesen, mert a iurisdictio lényeges része a municipiumnak, visszaállítatnak.

Ugyanekkor b. Vay Miklós Magyarország korlátnokának neveztetett ki, mi világos törvényeinkbe ütköznek, melyek mind a Cancellariát mind a helytartó tanácsot eltörlék, s azok helyett független felelős miniszteriumot rendelének.

Nemsokára megjelent a főispánok kinevezése is.

Mi a teendő most? kérdék egymástól a hazafiak. Abban öszpontosult a többség véleménye, hogy el kell foglalni az absolutismus által elhagyott tért, hogy onnan az egész alkotmány visszafoglaltathassék, mindenben szorosán törvényeinkhez ragaszkodván.

November 8-án gyűltek össze Egerben a régi megyei emberek tanácskozmányra, köztük a legszeretettebb, a száműzetésből visszatért Almásy Pál is; de a genfi nyomdászt, fájdalom, hasztalan keresték a szemek. Az egrí érsek fogadta a tanácskozmányra összegyűlteket. Ezen dicső főpap, kinek neve, tántorithatlan hazafiságaért, nemcsak az egész nemzet által, de Europaszerte is tisztelettel emlitetik; ez ünnepezt hazafi, ki egyháza szabadságát s vallása fényét az ország alkotmá-

nyos jogaiban s nemzetünk nagyságában keresi; e védangyala nemzetiségünknek; az emberiség e titkos jóltevője; a hazafi czélok oltárának e nagylelkű áldozópapja; ez apostoli férfit, ki szembeszáll a hatalmasokkal, hogy „lege et fide“ kormányozzanak; igen, Bartakovics Béla Heves vármegye főispánja. Miután Almásy Pál őt, mint a megye törvényes örökös főispánját, üdvözölte, elhatározott: hogy Heves vármegye az 1848-i törvények alapján újra megkezdi életét, s az 1848-i bizottmány összehívása decemb. 12-re tüzetett ki. E tanácskozmány estéjén a főispán és Almásy Pál tiszteletére fáklyás zene rendeztetett s mindkettőnél Csíky Sándor szónokolt. Gobády János horti lelkész pedig Pájer ez alkalomra irt költeményét szavalá, a töméntelen nép éljenriadásai közt mondván :

„Fent a szélben nézd a zászlót,

Vérrel irtuk rá a jelszót:

Élni, halni a hazáért!

Verd meg Isten a ki mászt ért!

Most legyünk már, most legyünk már

Talpig magyarok,

S e hazára a dicsőség

Napja felragyog.“

Jegyzette :

Zalár József,

aljegyző.

DE BALLAGI GÉZA.

